

ban nagy nevet szerzett magának. Kiadott műveik értékesek. A Biblikus Főiskola doktorrá avathatja azokat, akik már megfelelő végzettség után három évig itt folytatták tanulmányaikat. Egyetemi tanárai közül tudományos működéséért az olasz tudományos akadémia rendes tagjává választotta P. Testa Emmánuelt, akinek főleg a zsidó-keresztények tanairól, jelképeiről és szertartásairól végzett tanulmányai alapvetőek. Ő 1957 óta dolgozik e téren, és azóta sok szempontból másképp látjuk a szent helyek helyzetét is.

Ma a szentföldi archeológusok között a legnagyobb tevékenységet P. dr. Bagatti Bellarmin ferences egyetemi tanár fejt ki, akinek különösen názareti ásatásai keltettek feltűnést. Kimutatta, hogy Názáretben a II-III. században már zsidó-keresztény zsinagóga állott Szűz Mária barlangháza felett, és miként a XE MARIA (Üdvözlégy Mária) karcolat és egyéb felirat mutatja, ott Szűz Máriát már a II-III. században tisztelték. Mindkettővel voltam együtt. Igen szerény és igazi ferences lelkek.

P. Corbo Virgil ferences archeológus átkutatta Kafarnaumot. Megállapította, hogy a kafarnaumi zsinagóga Kr. u. csak a IV. század második felében épült, a mellette fekvő zsinagóga-iskola pedig az V. század elején. Megtalálta Szent Péter házának alapjait Kafarnaumban. Ez három szobából állott. Hitelességét a felirások és a halászlátó eszközök is igazolják. Valószínűleg e házban lakott Jézus, mikor Kafarnaumban időzött. Úgy látszik, már az I. században imaházzá alakították az itt lakó zsidó-keresztények.

P. dr. Loffreda Szaniszló TABGHA területén végzett ásatásokat, ott, ahol a hagyomány szerint a feltámadt Jézus Simon-Pétert a sziklán háromszoros valótlomás után egyháza fejevé tette (Jn 21,15-17) közel a Genezáreti tóhoz. Kutatásai szerint a pápai primátus templomát a Krisztus-asztala nevű szikla fölé a IV. században építették. A jelen templom valószínűleg az ötödik, annyiszor rombolták le. VI. Pál pápa zarándoklata emlékére ide nagy templomot akar építtetni. Már az alapkövét is megáldotta, és e célra nagyobb összeget is adott át P. dr. Capiello Linusz szentföldi kusztnak.

A palesztinológus nem nélkülözheti P. dr. Baldi Donát egyetemi tanár „Enchiridion Locorum Sanctorum” című hatalmas művét, amely bővített kiadásban 1955-ben jelent meg. Tudományos és értékes a GUIDA DI TERRA SANTA, amely 1961-ben jött ki második kiadásban. Kitűnően ismerte a Szentföld minden részét. Vele mentünk 1935-ben Nébó hegyére. Elvezetett hallgattuk közben mindenre kiterjedő megjegyzéseit.

A Flagellazione-múzeum éremgyűjteménye szinte egyedülálló. Könyvtára a legjobb biblikus szakkönyvtárak közé tartozik. A Biblikus Főiskola minden évben megjelenteti professzorainak tanulmányait: LIBER ANNUUS címen. 1971-ig huszonegy, általában 380-400 oldalas kötete látott napvilágot. Mindig az időszerű kérdéseket és a tudományos kutatások és ásatások eredményeit közlik elég terjedelmes tanulmányokban. Utolsó számát P. Saller Szilveszter egyetemi tanárnak, „az archeológusok dékánjának” szenteli, aki igen sok helyen végzett ásatásokat.

TÓTFALUSY ISTVÁN

A KERESZTELŐ TANÚSÁGTÉTELE

Az Ó- és az Újszövetség határán szerényen és főségesen emelkedik élénk Keresztelő Szent János alakja. Jeruzsálem pápi vezetői halálra adták Jézust. A zsidó háború után a farizeusok vezette zsinagóga-közösség kivetette magából a Krisztus követőket. S ezeknek a súlyos elutasításoknak megvoltak az előzményei: Szent István diakónus s a gyilkos szőlőművesekről szóló példabeszédben a Máté evangélium Jézusa is okkal rajzolja meg az egész Ószövetséget az Isten ellen való tusakodás történeteként. De a választott nép nemcsak a prófétagyilkosok népe, hanem a prófétáké is. Ezt a vonalat teljesíti be a Keresztelő. Ő a negyedik evangélium Prologusában idézett himnusz szerint: „Tanúságtételt végett jött, hogy tanúságot tegyen a világosságról, hogy mindenki higgyen általa. Nem ő volt a világosság, hanem (azért jött) hogy tanúságot tegyen a világosságról” (Jn 1,7-8).

A Keresztelőt a qumráni iratok felfedezése s a biblikus tudományok mér-

föld-lépő átalakulása óta ma jobban ismerjük, mint valaha. Krisztusról szóló tanúságtétele is elevebb.

(I.) A Keresztelő személyiségére vonatkozó adatainkat nemcsak az evangéliumokból merítjük. Bemutatja őt Josephus Flavius is a Zsidók történetéről írt munkájában (Archaeologia iudaica: XVIII, 5,2). Sőt halálának története Josephus elbeszéléséből világosabban rajzolódik elénk, mint Márk és Máté evangéliumi beszámolójából.

Márk (és Máté) elbeszélése szerint (Mk 6,17-29; Mt 14,3-12) Jánost Heródiás miatt vettette börtönbe Heródes, és Szalóme kedvéért fejeztette le. Erről az elbeszélésről Lohmeyer gondos nyelvi elemzése kimutatta, hogy szókincsét, grammatikai és stilisztikai jellegzetességeit tekintve kirí Márk szövegéből. Valószínű tehát, hogy Márk készen találta s úgy illesztette bele Jézusról szóló elbeszélésebe. Maga a történet Lohmeyer megállapítása szerint „jellegzetes antik novella, amely jót és rosszat, szentet és szentségtelent válogatás nélkül előad”, s amelyben a szereplők tipikus vonásokkal, sőt hagyományos mondani- s tenni-valókkal lépnek elénk: János Illésnek és a prófétáknak hagyományos szerepében, Heródiás új Jezabelként stb. (Ez a tipológia egyébként tovább él. Megjelenik pl. egy Pseudo-Chrisostomus beszédben, amely az V. századi Bizánc helyzetére alkalmazza az ősi alapszerkezetet: „Megint táncol Szalóme, és tálcán kéri János fejét”.)

Az evangélisták elsősorban jellemezni akarták Jánost s a Jézus hazájában uralkodó közállapotokat, ezért nem is igyekeztek utánaézni a Keresztelő haláláról szóló s nyilván közszájon forgó szóbeszéd történeti hitelességének. Lohmeyer óta többen hajlanak arra, hogy az evangélium történetét a nép közt kialakult szóbeszéd lecsapódásának tekintsék (Schnackenburg is). Josephus Flaviusból kiderül, hogy Márk elbeszélése a Heródes-ivadékok bonyolult rokonsági szárait összekuszálja. Topográfiailag sem áll meg az elgondolása: Heródes nem volt ott Machaerus várában, ahol Jánost fogva tartották, majd kivégezték. Josephus is tud Heródes házasságtöréséről: emiatt szakadt rá egy súlyos vereséggel végződő háború, a lánya szégyenét megtorló apósznak IV. Aretásznak a hadjárata. Arról azonban nem tud Josephus, hogy a Keresztelő szót emelt volna Heródes vétke ellen. A tetrarcha azért fogatta le, mert „attól tartott, hogy ennek a férfiúnak a tekintélye, akire úgy látszik mindenki szívesen hallgatott, a népet még majd lázadásba kergeti”. A házasságtörésből adódó háború s János sorsa közt Josephus szerint csak a nép teremtet kapcsolat. Azt beszélték, hogy Heródes seregének pusztulása Isten büntetése Jánosnak igazságtalan megöletése miatt. Íme a szóbeszéd, amelynek logikájában következő láncszemként gyorsan feltűnhetett a Márk-rögzítette elbeszélés.

János kivégeztetésének történetét tehát, úgy látszik, az evangéliumoknál is megbízhatóbban írta meg Josephus. Vitatják, hogy mit ér a Keresztelő tevékenységére vonatkozó beszámolója. Az önmagában is érdekes, hogy egyáltalán szerepelteti művében a sivatagi férfit. Jézust és Jézus tanítványait futólag épp csak hogy említi, János bemutatására azonban jelentős mondatokat szentel. „A kereszténységet idegen jelenségnek tartotta, amelyet teljesen külön kell választani a zsidóság történetétől... A Keresztelőről azonban nem mondott le, őt elismerően beállította történelmébe, mint a kornak jelentős alakját” (A. Schlatter: Johannes der Täufer, 1956,64). Néhány mondatos beszámolóját érdemes teljes terjedelmében idézni: „Heródes kivégeztette ezt a derék embert, aki a zsidókat arra oktatta, hogy *tökéletességre* törekedjenek, legyenek *igazságosak* egymás iránt, *jámborak* Isten iránt, és csak akkor mártózzanak meg. Hirdette, hogy csak így fogadja kedvesen Isten a megmártóztat, mert ennek célja csak a test megszentelése, nem pedig a bűnök kiengesztelése; mert a test csak akkor szentelhető meg, ha a lélek már előbb megtisztult az igaz élet révén. Seregestül tödultak hozzá az emberek és nagyon szívesen hallgatták ezeket a beszédeket.” (I. h. Révay J. fordítása, Bp., 1966, 394)

A. Schlatter szerint a hellénista műveltségű és farizeus neveltetésű történetíró szándékosan átértelmezte a Keresztelő alakját. Roland Schütz újabb monográfiájában (Johannes der Täufer, 1967) Josephus görög szövegéből megpróbálta az arám-héber hátteret helyreállítani. Az ő elemzése arról győz meg, hogy Josephus lényegileg a történelmi valóságnak megfelelően idézte föl a Keresztelőt, s megbízhatóan emelte ki tevékenységének, programjának néhány jellemző vonását. Rövid beszámolójában figyelemre méltó, hogy Jánost *Baptisztész*nek mondja, hogy a körülötte támadt mozgalomnak minden népréteget érintő jellegéről ad hírt, s hogy János tanításának középpontjaként a tökéletesség (görög: areté, arám

chéla) eszményét állítja elének, amelyhez kettős út vezet: az emberekkel szemben gyakorolt igazságosság (dikaiosüné — zedaka, zidka) s az Istenhez kapcsolódó jámborság (euszebeia — thom). Ezek tisztítják meg a lelket, s velük párhuzamosan a test megtisztítására való a megmerítkezés, amely önmagában nem törli el a bűnt. Kétségtelen: Josephus kulcsszavai kiválóan alkalmasak arra, hogy egy görög műveltségű ember bölcséleti kategóriáihoz hozzákapcsolódjanak, a hellénista olvasó számára vonzóvá tegyék a Keresztelőt. De *ugyanakkor* híven tükröznek egy olyan arámi-héber terminológiát is, amely valóban a Keresztelőé lehetett.

(II.) Az evangéliumok a Krisztus-esemény erőterében szemlélik és értelmezik János alakját, tevékenységét. A Keresztelőre vonatkozó részletek nem véletlenül kerültek szűkszavú beszámolójukba. Már az őskeresztény igehirdetés első rendszerezéseiben is fontos viszonyítási pontként szerepelt a sivatagi próféta, mint Jézus művének előkészítője és Jézus tanúja (Apcs 1,22; 10,37; 13, 24-25 stb.) Az is nyilvánvaló, hogy a fiatal egyháznak dialógust, alkalmasint vitát is kellett folytatnia János tanítványaival (Mk 2,18 és párh. h.; Lk 11,1; Apcs 19,1-7). Nem csoda hát, hogy az evangéliumok megírásakor Jézus történetében helyet talált a Keresztelőre vonatkozó fontos és aktuális hagyomány.

Az evangéliumok Keresztelője nem egyszerűen a tökéletesség eszméjét hirdető sivatagi bölcs, hanem próféta, sőt a messiási idő prófétája. Az evangélisták olyan ószövetségi mondatokkal mutatják be, amely a Jahve napját előkészítő küldöttre, az új honfoglalást vagyis a messiási kort elindító isteni követre utalnak (Mal 3,1; Iz 40,3). Az ő Jánosuk megtérésre és bűnbánatra szólítja fel Izraelt, hogy alkalmassá tegye azt az Elközelgőnek fogadására. Ehhez a programhoz kapcsolódik a keresztelés, pontosabban a megmerítés rítusa is, amelyről Josephus Flavius csak mellesleg, mintegy kicsinylően beszélt. A bűnbánatra szólító felhívásnak itt az ítélet közelségének meghirdetése ad nyomatékot (ha Márkban nem, Máté és Lukács vonatkozó szövegében többszörös utalás esik a *tűzre*, és fölhangzik a figyelmeztetés: „A fejsze már a fák gyökerére tétetett”). S az ítélet közelségén túl még inkább a Lélek kiáradásának közelsége: mind a négy evangéliumban.

Márk beszámolója szerint János világosan beszélt arról, hogy az ő szerepe előkészítő jellegű: „Utánam jön az, aki hatalmasabb nálam, arra sem vagyok méltó, hogy lehajoljak és saruszíját megoldjam” (1,7). A jeruzsálemi templomban a templomi szolgáló oldja le a szolgálatra induló pap saruját, hogy az mezítláb lépjen a szentélybe. János az Eljövendővel szemben erre az alantas szolgálatra is méltatlannak tartotta magát.

Máté és Lukács evangéliuma többet ír Jánosról, mint a Márk-szöveg. Ami e többletben közös, azt a szentírásstudomány egy elveszett Forrásra vezeti vissza, (a tudományos irodalmakban qu-val jelölik), mert Máté és Lukács egymás művét — minden valószínűség szerint — nem ismerte. Ez a Forrás, amely a Márknál is ősbibb gyűjtemény lehetett, mint Máté és Lukács szövegéből kitetszik, szintén prófétaként ábrázolta Jánost, prófétához, útkészítőhöz illő szavakat adott az ajkára. A Keresztelőnek önmagán túlmutató előhírnök voltát legpregnansabban a negyedik evangélium fogalmazza meg. Eszerint János rendre elutasította magától azokat a megtisztelő címeket, amelyeket a zsidóság vallási vezetői felkínáltak neki. „Köztetek áll az, akit nem ismertek!” És másnap rá is mutatott Jézusra, kimondta róla, hogy ő az Isten Báránya, ő az, aki Szentlélekkel keresztel, ő az Isten Fia. János apostol a Keresztelő tanítványai közül került Jézus környezetébe. Bizonyára nem szóról szóra adja vissza első tanítómesterének Jézusra vonatkozó nyilatkozatát, érdemi hibát azonban aligha követett el: maga is János szavára lett Jézus követőjévé.

A történeti kritika lényegében megbízhatónak látja azt, amit a négy evangélium a Keresztelő alakjáról és működéséről elmond. A Márk-beszámoló, a Forrás, a Máté s főként a Lukács szerkesztette változat meg a negyedik evangélium idevágó szakaszai lényeges vonásaikat tekintve egybeillenek. Ez annál meggyőzőbb, mert a *részletek között viszont van különbség*. Tekintsük át ezeket a speciális vonatkozásokat!

Márk eszkatologikus prófétaként állítja elének Jánost, és nagyon élesre exponálja az Illéssel való azonosítását (9,11 skk). Illést a legendás bibliai történet szerint tüzes szekéren, élve ragadta magához Isten, s a korabeli zsidó apokaliptika visszavárta őt a világvég előhírnökeként. Márk, amikor beszámol arról, hogy Jézus Illésnek nevezte Jánost, ebbe az apokaliptikus összefüggésbe helyezi be őt.

János tanításának farizeus- és szadduceus-ellenes vonatkozásait a Forrás emelte ki. Belőle valók azok a súlyos szavak, amelyekkel János viperák fajzatának mondja Izrael vallási vezetőit, és kétségbe vonja a judaizmus teológiájának központi eszméjét: az Ábrahám érdemeibe vetett bizalmat. A zsidók biztonságban érzik magukat Isten előtt, mert Ábrahám fiai, Isten azonban a kövekből is tud fiaat támasztani Ábrahámnak. Ha a keresztségről szólva Márk Jánosa a Lélekkel keresztelező előhírnökeként lépett az emberek elé, a Forrásban szó esik a tűzzel való keresztelezésről, vagyis az Eljövendőnek ítélő hatalmáról is.

Máté egybeszötte ezt a két tradíciót. Lukács azonban át is értelmezte őket. Erre több oka lehetett. Elsősorban az, hogy ő és olvasói benne éltek a János-tanítványokkal folytatott viták izgalmában. Ezeket az Apostolok cselekedeteiben maga említi. De a Pseudo-Clementínából tudjuk, hogy „János tanítványai közül némely nagyobbak látszó elkülönült a néptől, és mesterét Krisztusnak állították” (Recogn. I. 54), „egy pedig János tanítványai közül azt állította, hogy János volt a Krisztus, nem Jézus” (I. 60). Lukács nyilván ennek a Keresztelőre vonatkozó vélekedésnek a visszautasítása végett építette már evangéliumának elején a gyermekségtörténetet egy Jézus-János párhuzamra. Ez a párhuzam teljes, és mindig Jézus javára szolgáló összehasonlításokra nyújt alkalmat. Gábor angyal Zakariásnak és Máriának adja hírül a két fiú születését. Zakariás pap, de kételkedve fogadja a csoda hírét, hogy felesége öregségében fogan. Bizonyítékot kér, és megszegyenítő jelet kap: meg kell némulnia. Mária egyszerű asszony, nagyobb csoda részese lesz, de azt hitellel fogadja. Kéretlen kap jelet: épp Erzsébet kései anyaságát. A vizitáció jelenetében a két anya találkozik: Erzsébet Máriát, a magzat pedig a Mária méhében növekedő Urat köszönti. A két gyermek születésének és körülméletelésének-névadásának történetében tovább folytatódik ez az ellentétet kiemelő párhuzamosság.

P. Benoit szerint ennek a párhuzamos történetnek Jánosra vonatkozó passzusait Lukács maga komponálta, szájhagyományra támaszkodva s fölhasználva egy régi, zsidó-keresztény éneket (a Benedictus-t). Schürmann a Benoit tanulmányában (Exégese et Theologie III, 165-196) fölhozott nyelvi bizonyítékokat nem tartja egészen meggyőzőnek. Ő valószínűbbnek gondolja azt, hogy Lukács beszámolója mögött egy olyan dokumentumot kell keresni, amelyet maguk a János-tanítványok szerkeszthettek mesterükről (Das Lukasevangelium I,95). Akárhogy is, Lukács szándéka, szerkesztői tendenciája félreérthetetlen.

Az is valószínű, hogy emiatt a János-tanítványokkal folytatott vita miatt hátrálta el Lukács oly egyértelműen János működésének idejét a Jézusétól. Jánost ő a múlthoz számította (16,16 szemben Máté 11,12-vel). Ezért írta meg úgy Jézus keresztelkedésének (megmerítkezésének) történetét, hogy ezzel nem hozza kifejezetten kapcsolatba a Keresztelőt. (Máté a Jézus keresztségéről szóló beszámolóban Jézus elsőbbiségének tényét egy rövid Jézus-János párbeszéd beiktatásával domborította ki: 3,14-15).

De a harmadik evangélium szerzőjének e dialógus-helyzeten túl más oka is lehetett arra, hogy a Márkból meg a Forrásból való János-tradíciót alakítsa. Márk meg a Forrás összeállítója még nem számolhatott egészen világosan azzal, hogy Krisztus második, győzelmes eljövetele az apostoli nemzedék életében nem valósul meg. Lukács viszont minden jel szerint tudatosan mellőzni igyekezett írásában minden olyan motívumot, ami a világvég közelségét involválta. Ennek az átalakító szempontnak érvényesítését Lukács egész művében főként a Bultmann-tanítvány Conzelmann mutatta ki s elemezte végig, sokszor el is túlozva helyes alapfölismerését. Ő hívta fel a figyelmet arra, hogy Lukács újraértelmezte a János-illés párhuzamot, elhagyta a Mk 9,9-13; Mt 17,9-13-ban rögzített krisztusi szavakat, s ezzel azt, ami esetleg Jánost eszkatologikus alaknak tüntette volna fel.

Lukács transzformációinak harmadik szempontjára Cullmann mutatott rá — épp a Bultmann-iskola túlzásait helyrehozandó. Az ő megállapítása szerint a „tanfejlődés legfontosabb mozgatója a krisztológia fejlődése” (Schürmann). Ezel a tanfejlődéssel kapcsolatosan arra is gondolnunk kell, hogy a Keresztelőre vonatkozó hagyomány bekerült az ősegyház liturgikus életébe, beszédeit felhasználták a katechumenek keresztségi előkészületekor, a hívek bűnbánati aktusaiban stb. Valószínűleg ez az oka például annak, hogy Máté szövegében János arra biztatja hallgatóit, hogy teremjék „a bűnbánat méltó gyümölcsöt” (3,8), ahol a gyümölcs maga a bűnbánat. Lukács szövegezésében „a bűnbánat gyümölcséről”

esik szó, s ezek pozitív jöttek, amelyeknek *motivuma* s nem *tartalma* a bűnbánat, mint az egyház penitenciális gyakorlatában.

A negyedik evangélium Prológusában (akárcsak a Lukács evangélium gyermekégtörténetében) következetesen megvalósul egy Jézus-Keresztelő párhuzam. Jézus a viláosság, János a viláosság tanúja. Az evangélista bizonyára fontosnak tartotta ennek az alaphelyzetnek tisztázását. Egyébként a Keresztelőt egészen Jézus közelébe állítja. Az első Tanú szinte az egyháznak, a Feltámadott későbbi Tanújának előképe. Jézusról mondott szavai keresztény hitvallássá értelmeződnek át (Jézus: Isten Baránya).

Látjuk már, mi a négy evangéliumi beszámoló saját jellegzetessége, s annál világosabban kirajzolódik előttünk az, ami közös ezekben a beszámolóokban. Az evangélistáknak s olvasóiknak több közük volt a Keresztelőhöz, mint Josephusnak meg Josephus olvasóinak; többet is tudtak elmondani róla. Nem pőre tényeket közölnek, hanem értelmezik (négyen négyféleképpen értelmezik) János alakját, tevékenységét. De abban, amit elmondanak, mégis a valóság válik megfoghatóvá: a sivatagi próféta máig jelentős tanúságtétele.

(III.) Mióta a holttengeri tekercsek meg a Jézus korabeli zsidó radikalizmus egyéb emlékei előkerültek, izgatottan kutatják, lehetett-e valamilyen kapcsolat a Keresztelő meg a qumrániak, illetőleg az esszénus mozgalom között. Magukban a qumráni iratokban (legalább azokban, amelyeket eddig feldolgoztak közülük) azonosíthatóan nem szerepel János. Ezek az iratok nem is olyanok, hogy személyére vonatkozó adatokat remélhetnénk tőlük. Mégis közelebb segítenek alakjának, tevékenységének megértéséhez, mert megismertetik velünk azt a szellemi-vallási erőteret, amelyben élt és küldetését betöltötte.

Az a hely, ahol János keresztelt, nem volt messze Qumrántól, alig 30 kilométernyire. De maga a keresztelés (megmerítés) gyakorlata is feltűnően emlékeztet a qumrániak szokásaira, hiszen azoknak életében, vallási gyakorlataiban a tisztulási fürdőknek igen nagy szerep jutott. János eszméi is rokonnak látszanak a qumrániak eszméivel. Elég például H. Braun kiváló monográfiájában (Spätjüdisch-häretischer und frühchristlicher Radikalismus I-II, 1957, Tübingen) végignéznünk a szómatatót, rögtön észrevesszük, hogy azok a szavak, amelyek köré a Keresztelő prédikációja kristályosult, kulcsszavai az esszénus mozgalomnak is. Akár a Josephusból idézett szavakra s azok héber-arámi megfelelőire gondolunk, akár az evangéliumokban olvasható jánosi intelmek központi fogalmaira: mind fontos szerepet játszik az esszénusok irataiban is.

A behatóbb vizsgálódás újabb adatokkal igazolja, hogy első sejtésünk nem volt alaptalan. Azt az izajási mondatot például, amellyel az evangélisták János programját megfogalmazzák („A sivatagban kiáltó szava: Készítsétek az Úr útját, egyenesítsétek ki az ösvényeit”) többször idézik a qumrániak is saját feladatuk jelmondat szerű foglalatoként. (I. QS VIII.12-15; IX,19 sk.) Az a kemény hang, amelyet a Keresztelő a farizeusokkal és a szadduceusokkal szemben használt, szintén a qumrániak polémiáit idézi.

Ezeknek a szembeötlő rokonságoknak a föltárása a qumráni iratok fölfedezése után kialakított egy olyan közmeggyőződést a szakértők körében, mely a Keresztelőt egészen szorosan az esszénusokhoz kapcsolta. Sokan úgy gondolták, hogy talán már Zakariás ehhez a felekezethez tartozott, fiát a sivatagi remeték között neveltette, s János valamelyik remeteközösségből, esetleg épp Qumránból indult küldetésének színhelyére.

A legújabb szakirodalom azonban az adatok gondosabb mérlegelése után ezt a föltevést elhamarkodottnak, sőt tévesnek mondja. Ha Zakariás szolgálatot teljesített a jeruzsálemi templomban, nem tartozhatott a qumrániakhoz, fiát sem küldhette hozzájuk, mert a qumrániak nemcsak a zsidóság egyik *felekezete* voltak, hanem *szektának* kell mondanunk őket, kiszakadtak a zsidóság hivatalos közösségéből, s épp azért, mert törvénytellennek tekintették a templomban ténylegesen szolgálatot teljesítő papságot.

A Keresztelő keresztességéről (megmerítéséről) is kiderült, hogy nem lehet olyan szoros kapcsolata a qumrániak rituális fürdőivel, mint korábban gondolták. János egyszer merítette meg a bűnbánókat, nem rendszeres tisztulási fürdőket írt elő számukra. Ennek az egy élet-fordító megmerítésnek tulajdonított bűnbocsátó, tisztulást adó hatást, mert ezt tekintette a messiási lélekkel-tűzzel való kereszttség előképének. A qumrániak közösségében még beavató jellegű fürdető szertartás meglétét sem lehetett kimutatni. De formai szempontból is sajátos a Ke-

resztelő gyakorlata. Neve (még Josephus is *Baptisztész*ként említi) arra vall, hogy a hozzá érkezők megmerítésében aktív szerepe volt, minden bizonnyal leöntötte vízzel a megmerítkezőket, akik combig, derékig nyilván be is álltak a folyó vízébe. A qumrániak irataiban hidegvizes fürdésekről van szó, ez azonban teljesen a tisztulásra törekvő ember ügye, rajta kívül más nem is szerepel benne.

A „kulcsszavak” s az ószövetségből felhasznált idézetek föltűnő azonossága sem jelent teljes tartalmi, eszmei megfelelést. A Keresztelő nem az esszénusok fehér papi ruháját viselte, hanem Illés bőrvét, szörköpönyegét, az ő ajkán a sokat használt szavaknak is sajátos jelentése támadt. Például a megterés a qumrániak szemében egyértelmű volt a szektájukba való belépéssel (Braun: Radikalismus I,24), János nyelvhasználatában korántsem. A qumrániak erkölcsi-aszketikus követelései, egész életeszménye *kötöttek*, János kit-kit arra buzdított, hogy saját életformájában álljon helyt, hogy tegyen eleget a szeretet alkalom-diktálta parancsainak (*Lk* 3,11). Tanítványai voltak, ezeket valami nagyon laza kötelekkel össze is fűzte: például bizonyára megtanította őket — talán a korabeli zsidó rabbi szokása szerint — valamilyen sajátos imádság-formulára (*Lk* 11,1), zárt közösséget azonban ezekből sem alakított, és a szavát nemcsak hozzájuk intézte, hanem mindenkihez.

A közös Izajás-idezet értelmezésében is mutatkozik különbség. Ez a mondat eredetileg a hazatérés reményét, sőt közelségét fogalmazta meg a babiloni fogságba hurcolt izraeliták előtt. Jahve hamarosan hazavezeti övéit, már építetik az utat a sivatagon át, mint az asszír-babiloni nagykirályok előtt, ha hadba szállnak. Az *út*: már az eredetiben is kép, s amikor később idézik ezt a mondatot; képpé válik a hazatérés is, a messiási kor boldogságának képévé. Az esszénusok azt remélték, hogy ez a boldogság egy olyan nemzedéknek lesz az osztályrésze, amely a sivatagba vonulva kiszakad a templom köré csoportosuló, hivatalos zsidóságból, s ott kinn „készíti az Úr útjait”. János ennek a programnak más értelmet adott. Kivonult a pusztába, de a köréje gyülekezőktől nem kívánt hasonló elhatározást.

(IV.) Végezetül a Keresztelő és Jézus kapcsolatára, viszonyára érdemes még vetnünk egy figyelmes pillantást. János — az evangélisták egybehangzó tanúsága szerint *rámutatott Jézusra*, kimondta róla, hogy ő az, aki lélekkel és tűzzel kereszttel, akinek maga útkészítője volt. Jánosnak erre a bizonyoságtételére Jézus hivatkozott is (pl. *Jn* 5,31; *Mk* 11,27-33 és párhuzamos helyek). Az utóbb említett eset különösen nevezetes. Ennek történetiségéhez ugyanis aligha férhet kétség, annyira különleges az egész vita gondolatmenete, annyira esetleges abban János tanúságtételének említése.

Az azonban, hogy a Keresztelő tanúságot tett Jézusról, nem annyit jelent, hogy Jézus mindenestül az ő eszméit örökölte, azokat teljesítette be. Tudatában volt a rangkülönbségnek is, amely őt a sivatagi próféta fölé emelte. Ezért vette természetesnek, hogy amikor a János-tanítványok mesterük halálakor vagy elfogatásakor közös bűjtöt tartottak, akkor az ő apostolai ebben a bűjtben nem vettek részt. „Velük a völgyény!” (*Mk* 2,18. skk. és a párh. helyek: magyarázatukra vonatkozóan ld. A. Feuillet: La controverse sur le jeune — Nouvelle Revue Théologique 1968). De a rangkülönbségen túl, amit Jézusnál is hangosabban hirdetett maga a Keresztelő, Jézus azt is világosan látta, hogy a messiási küldetést nem úgy kell vállalnia és betöltenie, ahogyan azt János elképzelte. A negyedik evangélium szerint János Isten Bárányának nevezte őt, ez a megjelölés azonban csak a későbbi keresztény szimbolikában utal *áldozatra*, a kor zsidó jelképrendszerében — mint az újabban föltárt egykorú iratokból kitetszik — inkább egy *diadalmas vezérre* (részletesebben pl.: F.-M. Braun: Jean le Théologien, II. Les grandes traditions d'Israël — 1964. 77 skk.).

Ezért fenyegette Jánost az a veszély, hogy „megbotránkozik Jézusban”, s a börtönéből ezért küldte hozzá kérdezősködni tanítványait: „Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk?” (*Mt* 11,2-6; *Lk* 7,18-23). Régebben úgy gondolták a szentírásmagyarázók, hogy János kérdése merőben formális vagy didaktikus jellegű: mintegy tanítványainak okulására teszi fel. A kor gondolkodásmódjának s magának a Keresztelőnek teljesebb ismeretében igaz problémát sejtünk a kérdés mögött. „Jónás kríziséhez hasonlóan — írja F.-M. Braun (i. m. 75) — János próbatétele is az volt, hogy az isteni irgalmassággal kellett találkoznia ott, ahol az igazságosság megnyilatkozására várt”. Schürmann is ellentétéről beszél, amely a *Lk* 3, 16 a. c. 16 b. 17-ben megrajzolt „üdvözítő- és bíró-alak” meg a történelmi Jézus

között megmutatkozott. Ennek az ellentétnek a lényegét ő abban látja, hogy János eszkatologikus alaknak gondolta el a Messiást, akinek megjelenése a történelem végét jelenti majd (Jézus apostolai is ezzel a várakozással követték Mesterüket), Jézus pedig nem függesztette föl a történelmet, hanem belépett annak folyamatába. A Keresztelő kérdésére adott válasza nem csak a kérdésre felel. János a *ténykérdést* vetette föl: ő-e a Messiás. Jézus messiási küldetésének pontos körvonalazásával felel erre a kérdésre. (Vö. J. Dupont: *L'ambassade de Jean-Baptiste Nouvelle Revue Théologique* 1961).

Jánost sok minden elválasztotta Qumránról, és Jézus sok mindenben túllépett még János várakozásain is. Isten irgalmának evangéliumát hirdette. Elment az emberek közé, kilépett azok közül a „vallásosnak” minősülő formák közül, amelyek Jánost magányosságában is jellemezték. Annyira „botrányosan” kilépett, hogy „falánk és borissza embernek” híresztelheték az ellenfelei (Mt. 11,19). A megterítés programjának János szavához viszonyítva is egészen új jelentést adott: „Térjetelek meg, és legyetek olyanok, mint a gyermekek!” (Mt 18,3). Ez összefügg azzal, hogy Istent Atyának nevezte. Ezért mondta a János dicséretét tartalmazó beszédében, hogy „aki a legkisebb a mennyek országában, nagyobb, mint ő” (Mt 11,11). János lényegileg a törvény lelkiismeretes megtartására buzdította a népet, Jézus túllépett a törvényen, úgy „teljesítette azt be”, hogy nemegyszer szigorított rajta (pl. a házasság felbonthatatlansága, a radikális szegénység stb. ügyében), máskor jelentéktelennek mert mondani a törvényhez kapcsolódó ősi hagyományokat (pl. a szombatra vonatkozó előírásokat). És végül Jézus szenvedése, halála által lett Messiás: a Szent Pál idézte himnusz szerint azzal, hogy „engedelmes volt a halálig, mégpedig a kereszthalálig”. A Zsidókhoz írt levél szavával szólva: „tulajdon vérével lépett a Szentek Szentjébe”. Ha János a megbotrányozás kísértésébe került, a kereszt „botránya” sodorta bele.

(V.) Jánosról, Krisztus tanújáról beszéltünk. Az érdeklődő sokat olvashat manapság a szentírástudomány újszerű eredményeiről, módszerbeli, szemléleti fejlődéséről. Itt egy konkrét téma kapcsán *via facti* mutatkozott meg, mit jelent a kritikai módszer alkalmazása, a kortárs irodalom emlékeinek segítése a biblia szövegének megközelítése szempontjából. Azt is láthattuk, hogy a végső tanulság teológiai, hitbe vágó. A Keresztelő ma is Jézus tanúja. Ő, aki maga is egyéni utakon járt, a Lélek parancsát követve, s akinek halála előtt meg kellett vallania, hogy nem érti Jézust; elsősorban Mária Fiának egyetlenségéről, eredetiségéről tanúsodik. Tanúságtétele ott a legsúlyosabb, ahol a zavar és a bizonytalanság ütközik ki belőle. Vagy inkább, ahol a *proklamáció* megdőbönt és alázatos *kérdéssé* alakul.

A tanúságtételen túl *tanulságul* is szolgálhat ez.

SURÁNYI DEZSŐ

A BIBLIA NÖVÉNYEI

A biblikus florisztika hazai irodalma szegényesnek mondható. Eddig csak Haynald (1) kiténő munkáját sikerült felkutatni, ami a mézgát és gyantát adó növényeket ismerteti, igen részletesen. — Néhány alapvető idegen nyelvű forrást azért érdemes megemlíteni: MacMillan (2), Skinner (3) munkáit, valamint Borah (4) cikksorozatát. A legnagyobb segítséget, egyben a növényfajok héber, illetve görög nyelvű átírását is, Walker (5), Moldenke et Moldenke (6) és Davis (7) könyveiből mérítettük. Természetesen ez azt is jelenti, hogy főleg azokra a növényekre kívántunk koncentrálni, amelyek kevésbé vitatottak, mivel kisebb megjegyzéseket leszámitva, a mai biblikus botanika eredményeire támaszkodtunk, azokat tényszerűen átvéve. Ez akaratlanul is idézni csábít egy részletet Rónay egyik könyvének előszavából (8): „Se teológus nem vagyok, se biblikus tudományokban jártas szakértő, nem tartozom ebben az értelemben az írástudók rendjéhez. Nagy oktalanság lett volna tehát részemről, ha bármiben is bele akartam volna ártani magam az írástudók dolgaiba. Ha olvastam is egyet-mást e nemben: nem azért olvastam, hogy